

**Fejtő Ferenc - barátom, példaképem,
a magyar intellektuerek védnöke**

Mindenekelőtt egy szó a szervezőkhöz, a Gróf Károlyi családhoz. Példamutató kezdeményezésnek tartom ezt a konferenciát s azt is, hogy a Fejtő archívum és könyvtár a fehérvárcsurgói kastélyban új otthont talált.

Én itt sem egy történelmi, sem egy irodalmi elemzést kívánok előadni, hanem egyszerűen néhány szóban leírni, hogy mit jelentett nekem és talán nekünk „külföldre szakadt” magyar liberális, kicsit baloldali, kicsit szociáldemokrata intellektuereknek Francois Fejtő vagy Fejtő Ferenc vagy egyszerűen Feri példája.

A barát: majdnem napra pontosan húsz év korkülönbség volt közöttünk. Későn ismertem őt meg, azután hogy nagyon meglehangú kritikákat írt a François Furet által szerkesztett „Les Grandes Études” sorozatban megjelent, eredetileg angolul írt két könyvem francia kiadásáról: *L'Europe des Balkans après Stalin* és *L'antisemitisme sans Juifs*. Találkoztunk Bécsben és Párizsban, Londonban és Luccában, Budapesten és Oxfordban, nemzetközi konferenciákon és könyvbemutatókon.

Nevét először mint fiatal szociáldemokrata ifjúsági aktivista és a híres Justus szeminárium résztvevője valamikor 47 végén, 48 elején Justus Páltól hallottam, aki javasolta nekem és egy barátomnak, hogy fordítsuk le Fejtő egyik könyvét. Mivel közbe jött a kommunista hatalomátvétel s először Justus majd néhány évvel később én is börtönbe kerültem, az ötletből persze semmi sem lett.

A hetvenes években kezdtünk egyre gyakrabban találkozni, s örültem, amikor néhány cikket írt később az európai szociáldemokráciáról és más témákról negyedévi bécsi folyóiratomnak, az *Europäische Rundschau*nak. Feri nem volt egy könnyű szerző, mert cikkeit felesége gépelte egy kissé rozoga írógépen franciául. S aztán időnként, mikor legközelebb beszélünk egymással telefonon vagy személyesen, panaszkodott, hogy még nem kapott honoráriumot. Utánanéztünk, természetesen át lett Párizsba utalva a nem nagy összeg. De Feri annyi helyre és annyi nyelven írt (különösen persze a rendszerváltás után!) hogy érthető volt a szerző enyhe káosza a pénzügyeket illetőleg.

Mindenkinek, akinek és ahol csak tudott Párizsban, segített. Mikor a kommunista médiavilágról – „The bureaucracy of truth – How Communist governments manage the news“ című könyvem megjelent, ő szöveget George Liebertnek, aki akkor Laffont-nál volt főszerkesztő (most azt hiszem, Gallimard-nál dolgozik), s így jelent meg ez a munkám 1981-ben, *Les fonctionnaires de la vérité* címmel arról, hogyan hamisítják a kommunista rendszerek a híreket.

Nagyon örültem, hogy én is kicsit segíthettem Bécsben az európai szociáldemokráciáról írt kötetnek ausztriai részéhez, beleértve egy találkozását Bruno Kreiskyvel is. De a legszebb élmény 1991-ben volt, mikor az a megtiszteltetés ért, hogy bemutathattam Bécsben a német nyelvű „Requiem für die Monarchie“ című könyvet, mely nagyon pozitív visszhangot váltott ki, noha néhány történész vitatta a Fejtő-féle érveket.

Legutóbb a *Les Hongrois* című könyvem francia kiadásának alkalmából láttam 2006 végén Párizsban a lakását. Sajnos, nem tudott már eljönni sem az osztrák nagykövetségre, sem a bemutatóra a Magyar Intézetbe, de így legalább át tudtam adni neki személyesen egy dedikált kötetet. Fizikailag gyenge volt, de szellemileg ugyanúgy reagált, mint mindig, s együtt szidtuk a szélsőjobboldali hangzavart Magyarországon.

A példakép: Fejtő Ferenc több okból volt és lehetett példakép mindannyiunknak.

Életemek négy szakaszáról lehet beszélni:

a) Szép Szó és a magyar múlt. Mára is példamutató folyóirat volt. S az alcímek így hangozhatnak: Fejtő és József Attila, Fejtő és Ignó, Fejtő és az urbánusok, Fejtő és a népiesek, Fejtő és a munkásmozgalom. Kozmopolita gyökerei a német és a horvát, a szlovén és a francia hatások egybeolvadása a magyar kultúrával személyében és munkájában.

b) 1938 emigráció és részvétel az ellenállásban, sajtóattasé a magyar követségen Károlyi Mihály nagykövetsége idején, de nem tétovázott egy percig sem, és szakított a kommunista magyar rendszerrel. A kommunista bosszú nem várta meg. Erről életrajzomban így írtam (első kiadás *Feketelistákon*, 1997; második kiadás *Határátlépés, az Üllői útról a nagyvilágba*, 2002):

A Rajk-per visszhangjával kapcsolatban ugyanúgy, mint az 1956-os októberi felkelés után például Franciaországban is jól tudták a kommunisták, hogyan kell „csoportjaikat megfegyelmelni és terrorizálni – még politikai apparátus nélkül is. A morális terror éppoly hatásos lehet, mint a fizikai.“ Ezt Fejtő Ferenc írta visszaemlékezéseiben. F. F. úttörő tanulmányban bizonyította be, hogy Rajk, akit ő még az egyetemről ismert, semmiképpen nem mondhatott igazat vallomásaiban. Gróf Károlyi Mihály, az 1918-as első magyar köztársaság elnöke, majd 1949-ben Magyarország párizsi nagykövete szintén leleplezte, hogy Rajk vallomásának egyik kitétele sem felel meg az igazságnak. Ennek persze nem volt semmilyen következménye !

A Rajk-per 47 újságíró ülte végig, akik részben nyugati országokból érkeztek. Igaz, többségükben kommunisták vagy szimpatizánsok voltak. Amikor például a szociáldemokratákhoz és liberálisokhoz közelálló, tekintélyes párizsi havilap, az Esprit le akarta közölni Fejtő cikkét a Rajk-perrel kapcsolatos hazug mesekről, a francia KP központi lapjának, a l'Humanité-nak akkori kommunista sztártudósítója, Pierre Courtade közölte a főszerkesztővel, hogy „Fejtő korábban fasiszta volt, a második világháború idején a magyar rendőrség ügynöke és kollaboráns.” Azt persze Courtade elhallgatta, hogy Fejtő zsidó származása miatt életveszélyben forgott a német megszállás alatt. Hogy a keleti tömb országainak megtévesztő információkat terjesztő apparátusa mennyire hatékony tudott lenni a helyi informátorokkal és kommunista aktivistákkal karöltve, azt ez a nemzetközileg elismert elemző, aki mindig is a mérsékelt baloldali híve volt, akkor tapasztalta meg igazán, amikor csak Faure miniszterelnök háromszori utasítására kapta meg a francia állampolgárságot. Az ötvenes években Fejtőt felváltva vádoltak hol azzal, hogy a magyar, hol azzal, hogy a szovjet, majd később, hogy az amerikai titkosszolgálatnak, a CIA-nak dolgozik. (Hasonló személyes élményeimet Bécsben memoáromban leírtam).

c) Fejtő Ferenc mint a szovjet rendszer, a kelet-európai országok és a kommunista mozgalom történésze és publicistája.

A népi demokráciák története egy standard mű volt már első megjelenésekor 1952-ben, s 1969-ben második kötetével együtt (1953-1968) még inkább az lett. Tizenhét nyelven jelent meg. Könyvei Heineről és II. Józsefről, az antiszemitizmusról a kommunista világban, az 1956-os forradalom jelentőségéről olyan munkák, melyeket még évtizedek múlva is olvasni fognak.

d) Fejtő visszatérése a magyar intellektuális és politikai életbe, cikkei és tevékenysége mint a Népszava tiszteletbeli főszerkesztője.

Mindvégig harcos publicista maradt. Jóval a 90. év fölött se tűrte, hogy Schöpflin Aladár fideszes képviselővé lett unokája kioktassa a magyar baloldal és a magyar nemzet viszonyáról, hogy a jobboldal vezére és vezérpártja nemcsak a jelent, hanem a múltat is monopolizálni próbálja.

A Védnök: Sokáig élt és mégis, halála pótolhatatlan veszteség, hiszen ő utolsó pillanatáig védte a magyar liberális-baloldali hagyatékot mind a szélsőjobb oldal mocskolódásával, mind a posztkommunista nosztalgikusok igyekezteivel szemben. Soha nem felejttem el, hogy részt vett a nyolcvanas évek végén, de még a végleges rendszerváltás előtt egy általam vezetett TV club zweien, ahol németül oktatta és utasította helyre Rényi Pétert, a Népszabadság főszerkesztő helyettesét, hirhedt cikke, a „Nem babra megy a játék” miatt. Elegánsan és fölényesen leplezte le annak a kommunista főpropagandistának az érveit, aki ugyan anyanyelvi szinten, tehát jobban beszélt németül, mint Fejtő, de egy hamis és már láthatóan elveszett ügyet képviselt.

Fejtő Ferenc mindig és minden nyelven bizonyította, hogy baloldalinak lenni nem jelenthet rothadt kompromisszumokat a kommunista diktatúrák

képviselőivel, s hogy magyarnak lenni nem jelenthet kompromisszumokat a nacionalista népbútítás hirdetőivel.